

Galántai László

Cigány/roma szakkollégiumok szervezeti és működési szabályzatainak vizsgálata

ÖSSZEFOGLALÓ

A cigány/roma szakkollégiumok a magyar felsőoktatás újabb fejleményei, amelyek ugyanakkor a szakkollégium mint szervezeti forma sok évtizedes hagyományaira támaszkodhatnak. Szervezeti alapstruktúrájukat, céljait, működési kereteiket szervezeti és működési szabályzataik rögzítik. A tanulmány hat cigány/roma szakkollégium alapdokumentumát elemzi.

1. Bevezetés

Az Európai Unióban a közép-európai bővítés óta kb. 10 millió főt számláló roma kisebbség (Bačlija, 2008) él. Heterogén, nyelvileg és kulturálisan egyaránt tagolt népességről van szó, amelyről emiatt tudományosan is érvényes kijelentéseket tenni nem egyszerű. E tagolt roma népességet azonban jelentős arányban érinti, hogy számos társadalmi-gazdasági dimenzió alapján mért életszínvonaluk elmarad az EU- vagy a nemzeti átlagtól. Jelen van az alacsony iskolázottság, a magas munkanélküliség, a háztartások alacsony anyagi ellátottsága és a szociális szolgáltatásoktól való függés.

A deprivált gazdasági-társadalmi helyzetből való tartós kiutat az oktatás kínálja, ezt az emberítőke-elméletek igazolják. Ehhez azonban az oktatási térnek először inkluzívá kell válnia, hiszen ez fogja tartósan megalapozni a munkaerő-piaci inklúziót.

Az inkluzív oktatási környezet eredményességének többdimenziós feltételrendszerét nevesíti a szlovén kisebbségi roma oktatáspolitikai tárgyalása kapcsán Bačlija (2008) tanulmánya: (1) a csoportközi szolidaritás egyértelműen deklarált, nemzeti szintű politikája; (2) a kisebbségi jogok folyamatos garanciája nyelv és kultúra tekintetében; (3) az alkotmányos jogok végrehajtását támogató oktatáspolitikai; (4) a csoportszintű izoláció, a „gettósodás” elkerülése és (5) a kisebbségi önmeghatározás lehetősége az egyének számára, ami a kisebbségi csoport elhagyásának lehetőségét is magában foglalja.

Az inkluzív oktatási tér jogszabályi feltételei hiába adottak az Európai Unió¹ vagy a tagállami jogalkotás szintjén, ha ehhez nem tartozik támogató szolgáltatások rendszere. E szolgáltatások közé tartozik a felsőoktatás területén egy szervezet, a roma szakkollégium

A cigány/roma² szakkollégiumok kutatási szempontok gazdag sokféleségét kínálják. Kutatható tagságuk, az általuk alkotott közösség, kutathatóak hallgatóik mint egyének, vagy vizsgálható a szakkollégiumok által alkotott hálózat. Jelen dolgozatban³ a roma szakkollégium mindenekelőtt: szervezet. Szervezet, amelyet jogi vonatkozású dokumentumok konstituálnak és felépítését, működését is ezek rögzítik, hogy szükség esetén írásban rögzített, hivatkozható dokumentumként viszonyítási pontot nyújtsanak. E dokumentumok közül tanulmányunkban a szervezeti működési szabályzatot (szmsz) fogjuk vizsgálni.

Az szmsz egy szervezethez rendelt konstituáló dokumentum. A roma szakkollégiumok két nagy, évszázados-évezredes hagyományokkal rendelkező szervezet alapításában születtek: az egyik az egyetem (vagy főiskola, erre is fogunk példát találni), a másik – csak a szakkollégiumok legújabb csoportját tekintve – az egyház. Fogalmimat ezért elsősorban a (felsőoktatási) szervezetkutatásból veszem, és innen származik az elméleti keret tájékozódási irodalma is. A roma szakkollégiumokat először a jogi szabályozás terében helyezem el, ezután térek rá az szmsz-kkvalitatív tartalomelemzésére. A tartalomelemzéshez rendelt kategóriaképzés az szmsz-kből kiindulva, induktív módon törént tekintettel a kutatás empirikus alapját adó dokumentumtípus formalizáltságára.

2. A minta

A ma Magyarországon működő roma szakkollégiumok közül a szervezeti és működési szabályzatok hozzáférhetősége miatt hat szervezet dokumentuma került tanulmányozásra.

A mintába került szakkollégiumokat és néhány vonatkozó adatukat foglalja össze az 1. sz. táblázat. Az elemzést a 2012. december 20-án hatályos szmsz-eken végeztük.

- 1 A közösségi jogforrások közül mindenekelőtt ide tartozik az egyenlő bánásmód általános és foglalkoztathatósági irányelve: a 2000/43/EC és 2000/78/EC irányelv.
- 2 A tanulmányban a *cigány* és *roma* szót szinonimaként, felváltva használom. A magyarországi cigányság nagyobbik részét kitevő romungrók és beások magukra nézve nem tartják érvényesnek a *roma* megnevezést, mivel nyelvileg idegen számukra. A szó az oláh cigányok által beszélt romani nyelvből származik, amelyet a romungrók már nem beszélnek, a beás nyelvben pedig az önmegnevezés elsődleges szava a *cigány*, a *roma* szó nem szerepel a nyelvben. Az egyes szakkollégiumok tárgyalásakor ugyanakkor a szervezeti és működési szabályzat önmegnevezését tekintem irányadónak. A cigány/roma jelzőt alkalmazom, ha kifejezetten az összes szakkollégiumra utalok.
- 3 A tanulmány a TÁMOP-4.1.1.D – 12/2/KONV-2012-0009 „Komplex hallgatói szolgáltatások fejlesztése hátrányos helyzetű hallgatók részére a Wlislócki Henrik Szakkollégium szervezésében” pályázat keretében és támogatásával készült.

1. táblázat

Név	Fenntartó	Alapítás éve
1. szakkollégium	egyetem	2012
2. szakkollégium	főiskola	2011
3. szakkollégium(E)	egyház	2012
4. szakkollégium	egyetem	2012
5. szakkollégium	egyetem	2002
6. szakkollégium(E)	egyház	2011

Forrás: szakkollégiumi szmsz-k⁴

3. A (jog)szabályi környezet

A szervezetkutatás kapcsán megkerülhetetlen a hagyományok, értékek, célok és funkciók rendszerének kérdése. Minden szervezet értelmezhető és elhelyezhető ebben a rendszerben, de az eseti szabályozás nem ezek alapján történik, az eseti szabályozást a jogszabályi környezet rögzíti.

Szczepański (1969) hangsúlyozza, hogy a felsőoktatás funkciójáról alkotott koncepció dokumentumok széles körében kapja meg végleges formáját, e dokumentumok köre a törvényi szabályozástól a házirendekig terjed. A roma szakkollégiumok esetében az állam, mint végső finanszírozó kezében a pályázati kiírás közvetlen eszköz a pénzügyileg az általa nyújtott forrásokra épülő szervezetek kialakításában, egyúttal ez tartalmazza a roma szakkollégium funkciójáról alkotott állami koncepciót is. A pályázati kiírás a társadalom értékrendszerében és hagyományaiban alapozódik meg, minden szabályozási döntése, pályázati feltétele egyúttal állítás is az állam és a társadalom értékpreferenciáiról. (A kettő nem feltétlenül esik egybe.) A hagyományok és értékek, és mindaz, ami belőlük következik, a pályázati kiírás közvetítésével kerülnek a szervezetet meghatározó alapidokumentumokba. Egy nagy volumenű állami pályázati kiírás a társadalom érték- és normarendszerének transzformációs pontja, döntés és állásfoglalás valami mellett és valamivel szemben, az értékek írásos rögzítésének programadó dokumentuma. A szervezetkutatás nyelvén: a kontextus közvetlenül meghatározza a struktúrát, amikor először kialakítja a stratégiát, majd ehhez rendeli a szervezetet.

A mintába bekerült szervezetek közül az 5. szakkollégium a legrégebben működő szervezet, működését 2002-ben kezdte meg, és ezt egy PHARE-pályázat tette lehetővé. Ma működésének finanszírozási keretét, akárcsak a többi szakkollégium esetében, a TÁMOP 4.1.1.-D12/2/KONV kódszámú, „Társadalmi Megújulás Operatív Program Roma szakkollégiumok támogatása” című pályázat biztosítja. Ezért minden vizsgált szakkollégium esetében ezt tekintjük irányadónak, és az szmsz-k elemzése előtt röviden a pályázat vonatkozó részeit is elemezzük. A pályázati dokumentáció mindenekelőtt a kitűzött célok és a tagsághoz kötődő szabályozások miatt releváns kutatásunkban. A pályázati kiírás a szakkollégiumi működés jogforrásaihoz is el fog vezetni bennünket.

4 A tanulmányban a szakkollégiumokat számokkal jelöltük meg. A zárójelben közölt „E” egyházi szakkollégiumra utal.

A pályázati felhívás szerint a TÁMOP 4.1.1/D konstrukció általános célja a felsőoktatás minőségének javítása és szerepének növelése a foglalkoztathatóság bővítésében. Szintén az általános célok között szerepel az egyetemekre, főiskolákra felvételt nyert *hátrányos helyzetű, elsősorban roma származású hallgatók* számára komplex hallgatói szolgáltatások indítása és fenntartása, amelyek segítik tanulmányaik sikeres befejezését, és megalapozzák társadalmi szerepvállalásukat. A *hátrányos helyzetű, elsősorban roma származású hallgatók* jelzős szerkezet többször szerepel a pályázatban, ez jelöli a program célcsoportját, amelyre vonatkozóan a pályázat arányszámot is meg fog határozni. A megfogalmazásból kiderül, hogy a program a két változót (a szociális helyzetet és az etnikai hovatartozást) együtt veszi figyelembe, a nem roma hátrányos helyzetűeket nem, de a nem hátrányos helyzetű roma hallgatókat elvileg kizárja. A TÁMOP 4.1.1/D tehát a társadalmi esélyegyenlőséget előmozdító, a méltányos felsőoktatási hozzáférést szélesítő oktatáspolitikai program. Az általános bevezető a fenti célokhoz eszközként tehetséggondozást, valamint tanulás-módszertani és felzárkóztató szolgáltatásokat rendel. A pályázat, mint a felsőoktatás tartalmi és szervezeti fejlesztése a tudásalapú gazdaság kiépítésébe, a felsőoktatás elérhetőségének bővítésébe, az egész életen át tartó tanulás programjába és a társadalmi integráció társadalom- és szociálpolitikai céljába ágyazódik.

A pályázati célokhoz eszközként rendelt konkrét szervezet, amelynek keretében a fentiek megvalósulnak: a cigány/roma szakkollégium.

A szakkollégiumi működés elvei tekintetében a 2011 márciusában elfogadott Szakkollégiumi Charta az irányadó, amely tartalmazza a szakkollégium széles körű autonómiáját és önkormányzatiságát, továbbá együttesen hangsúlyozza a színvonalas szakmai munkát és a társadalmi érzékenységet.

A roma szakkollégiumokat a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. tv. a tehetséggondozásra és a doktori képzésre vonatkozó szabályokat tárgyaló XIV. fejezetének 54. §-a nevesíti:

54. § A felsőoktatási intézmény feladata a tantervi követelményeket meghaladó teljesítmény nyújtására képes, kiemelkedő képességű és hozzáállású, valamint a hátrányos, illetve a halmozottan hátrányos helyzetű hallgatók felkutatása, felismerése, és szakmai, tudományos, művészeti és sport tevékenységének elősegítése. A felsőoktatási intézmény önállóan vagy más felsőoktatási intézménnyel együttműködve tehetséggondozó és felzárkóztató rendszert, illetve programokat működtet: ennek keretében tudományos diákköröket, szakkollégiumokat, illetve roma szakkollégiumokat működtethet. A szakkollégiumokat, illetve a roma szakkollégiumokat felsőoktatási intézménnyel együttműködve azok is létesíthetnek, akik felsőoktatási intézmény alapítására, fenntartására e törvény alapján jogosultak. A felsőoktatási intézmény mentorprogram keretében nyújt segítséget a hátrányos helyzetű hallgató tehetségének kibontakoztatásához.

A törvényi szabályozás az átlagtól való bármilyen irányú eltérést együttesen igyekszik kezelni, ezért szerepel együtt a tehetséggondozás és a hátrányos helyzet, mindkettő jellemzően az átlagtól eltérő teljesítményhez vezet. A roma szakkollégium a törvényben a tehetséggondozó és felzárkóztató rendszer egyik szervezeti eszköze, amelyet

felsőoktatási intézmény vagy vele együttműködve felsőoktatás intézmény alapítására, fenntartására jogosult szervezet⁵ alapíthat és működtethet.

A TÁMOP 4.1.1/D pályázati kiírás tartalmazza a roma szakkollégium definícióját: roma szakkollégium az a szakkollégium, amely alapító okirata szerint annak vallja magát és a felvételt nyert hallgatók legalább 60%-a roma származású. Utóbbi eldöntése önkéntes nyilatkozat alapján történik. A pályázati kiírás a továbbiakban a törvényi szabályozásra és a Szakkollégiumi Chartára hivatkozva fogalmazza meg a cigány szakkollégiumok céljait.

A nevesített részcélok a következők: a tanulmányi sikeresség előmozdítása, bevonás a kutatási tevékenységbe és a társadalmi szerepvállalás megerősítése. A pályázat tehát olyan szervezeteket kíván támogatni, amelyek a szociális érzékenységet és a szakmai kiválóságot ötvöző értelmiségiek képzését biztosítják. Elitképzés és társadalmi érzékenység: ezek a magyar szakkollégiumi mozgalom történetileg létező két nagy hagyományából, az Eötvös Collegiumból és a Nékosz-mozgalomból erednek.

4. A szervezeti és működési szabályzatok

A kvalitatív tartalomelemzés során 14 elemű szempontmátrixot(kategóriarendszert) alakítottam ki. A kategóriáképzés az szmsz-k alapján történt.

A kategóriák a következők:

1. a roma szakkollégium helye és jogállása az egyetemi/főiskolai/egyházi szervezetben
2. önmegnevezés
3. szervezeti öndefiníció
4. hivatalos képviselő
5. kapcsolódó tudományterület
- 6/a. belépési feltételek – felvételi kritériumok
- 6/b. a felvételi eljárás
7. célok
8. szervek, tisztségek és hatáskörök
- 9/a. stratégiai eszközök
- 9/b. operatív eszközök
10. tagság fajtái
11. tagság jogai
- 12/a. tagság kötelességei
- 12/b. fegyelmi szabályozás
13. gazdálkodás

⁵ Ez a kitétel biztosítja a történelmi egyházak szerepvállalásának törvényi lehetőségét.

Csonka Norbert Dávid
Építőmérnök Bsc, WHSZ tag, PTE PMMIK

Úgy kerültünk ide az egyetemre, hogy nem sok embert ismertünk, itt rögtön egy közösségbe kerültünk bele. Nekem ezért voltak már barátaim az elejétől fogva. Ez nagyon pozitív. Persze ide tartoznak az esti iszogatások együtt, mert akkor beszélgettünk igazán jókat, a programok alatt erre nem igazán volt lehetőség. Az az igazság, hogy emiatt a kötött programok nekem kevésbé tetszettek. Ezeket az értékeket adta nekem a szakkollégium.

5. A kvalitatív tartalomelemzés eredményei

A tartalomelemzés során a kategóriák elkülönítése nem okozott nehézséget, a szervezeti és működési szabályzatok hasonló sorrendben, szinte készen kínálták azokat, ezért is történt kialakításuk az empirikus anyagból kiindulva, induktív módon. E kategóriákat azonban, eseti megvalósulásaiakon kívül is jelentéssel kell feltöltenünk, ezért helyezzük el a szakkollégiumi szervezetkutatás fogalmi terében (Demeter és Mtsai, 2011).

A felvételi eljárás vizsgálatából kiderült, hogy a mintába került szakkollégiumok egyik fele (1., 2., 3. szakkollégium) esetében a felvétellel kapcsolatos jogkörök kizárólag a szakkollégiumi vezetés kezében vannak. Ez a hivatali típusú felsőoktatási szervezetek és a fenntartói típusú szakkollégiumok jellemzője. Két szervezet (4. és 6. szakkollégium) esetén a felvételi bizottságban a hallgatói tagság is helyet kapott, egy szervezet (5. szakkollégium) esetén klasszikus felvételi eljárásról nem beszélhetünk, helyette bent maradási korlátokat határoz meg az szmsz. Ez az önkormányzati típusú felsőoktatási szervezetek és az egyesületi típusú szakkollégiumok jellemzője. Tanulmányi vagy szakmai-tudományos belépési korlátokat az szmsz-k nem vagy csak minimális mértékben határoznak meg, ez a szempont, ha megjelenik, akkor a férőhelyek korlátossága miatti döntési helyzetben válik fontossá. Ez a cigány/roma szakkollégiumokat a méltányos oktatási hozzáférés biztosítását preferáló szervezetekként jeleníti meg, amelyekben tehetséggondozás és elitképzés az erőforrások elosztásának másodlagos szempontja.

A célok vizsgálatából kiderült, hogy a cigány/roma szakkollégiumok a magyar szakkollégiumi mozgalom két nagy hagyományát, az esélyegyenlőséget nem csak szavatóló, hanem a méltányos oktatási hozzáférést megvalósító szociális gondolatot és a tehetséggondozásra épülő elitképzést egyaránt képviselni igyekeznek. Céljaik szempontjából egységes képet mutatnak a cigány/roma szakkollégiumok, az egymáshoz nagyon közel álló megfogalmazások a felekezeti szervezetek esetében a lelkeség szempontjaival, az emberi személyiség gazdagításának lelki-spirituális dimenzióival egészülnek ki.

Szervezeti felépítésük elemzéséből kiderült, hogy egyesületi és fenntartói típusú szakkollégiumokat egyaránt találunk. Ennek leggyorsabb jelölője a szervezetábráról olvasható le: fenntartói típusú szakkollégiumról van szó, ha az ügyvezető testület a

közgyűlés fölött, a fenntartó alatt kap helyet. Az egyesületi szakkollégiumok operatív vezetése nem a fenntartóhoz, hanem a közgyűléshez kapcsolódik. A fenntartói típusú szakkollégium esetén az intézményvezetőt a fenntartó nevezi ki, aki a fenntartó képviseletében látja el a további munkáltatói jogokat. A legfőbb döntéshozói jogokat nem a közgyűlés, hanem az ügyvezetés gyakorolja.

Végül összefoglaló táblázatban közlöm a szervezeti felépítés, a gazdálkodás és a felvételi eljárás vizsgálata alapján meghatározásra került szakkollégiumi szervezettípusokat. Az utolsó oszlop az adott szakkollégium típusát tartalmazza.

2. táblázat

Szakkollégium sorszáma	Szervezeti felépítés	Gazdálkodás	Felvételi eljárás	Sz
1.	F	E	F	F
2.	E	E	F	E
3.	F	F	F	F
4.	E	E	E	E
5.	E	E	E	E
6.	F	F	E	F

Jelmagyarázat: E = egyesületi modell, F = fenntartói modell.

Az szmsz-k vizsgálata során felállított kategóriák közül e három alapján helyeztük el a szervezeteket az önkormányzatiság és a fenntartói ellenőrzés tengelyén. Látható, hogy az egyházi – nem egyházi kategóriák nem metszetei a cigány/roma szakkollégiumoknak ebből a szempontból. Három szervezet fenntartói típusú szakkollégium: az 1. a 3. és a 6. szakkollégium. A legtisztább típus a 3-as számmal jelölt felekezeti intézmény, a fenntartói kontroll érvényesülése egyértelmű, határozottan ide sorolja felvételi eljárási rendje és gazdálkodása is. Egyértelműen ide tartozik a 6. szakkollégium is, bár szakkollégista tagjai helyet kapnak ügyvezetésében és felvételi eljárására is hatással vannak. Az 1. szakkollégium áll a legtávolabb a tiszta fenntartói modelltől, mert költségvetését közgyűlése fogadja el, de szervezeti felépítése és felvételi folyamata miatt ez is inkább fenntartói típusú intézmény. A 2.4. és 5. szakkollégium egyesületi modell szerint működő szervezet. A 2. szakkollégium sajátossága, hogy ez nem érvényesül tisztán, a fenntartó a tagságnál nagyobb befolyást gyakorol a felvételi folyamatra, de ezzel együtt is gazdálkodása egy egyesületi szakkollégium képét mutatja. A 4. és 5. szakkollégium minden szempont alapján az egyesületi modell szerint működik.

Nem szerepelt külön kategóriaként a szervezeti alapidokumentumok által említett hagyomány. Ennek oka, hogy nem lett volna egységesen alkalmazható, nem tér rá ki külön az összes szmsz. A nem egyházi szakkollégiumok közül egyedül a 2. szakkollégium említ haladó kollégiumi hagyományokat. Ez ebben az összefüggésben mindenképp a társadalmi megújulás, a modern polgári társadalom programja, de értelmezhető történeti utalásként a Nékosz-mozgalomra is, ugyanakkor ezt konkrét szövegelem nem támasztja alá. Az egyházi szakkollégiumi szmsz-k utalnak a protestáns iskolakollégiumi hagyományra, amelynek ezek az új alapítású szervezetek is folytatói kívánnak lenni.

A cigány/roma szakkollégiumok alakulása a magyar felsőoktatás egyik újabb fejleménye, noha a szervezeti forma, a szakkollégium korántsem új keletű. Létrejöttükben

egy készen álló, a magyar oktatástörténetben ismert szervezeti forma találkozott egy társadalom-, szociál- és oktatáspolitikai problémával, és lett kezelésének egyik eszköze.

Az szmsz szervezetet konstituál és működési feltételeket rögzít, minden szervezet esetében tevékenység és funkció alapdokumentuma, amely hagyományokat és értékeket deklarálhat, de elsődleges funkciója a szervezet céljainak és a hozzájuk rendelt eszközöknek a rögzítése. A szabályozás mellett az önmeghatározás manifesztuma, amely a szervezet funkciójának betöltéséért létrehozott közös cselekvési tér kereteit rögzíti. Egy szmsz sokat mond a szervezeti politikáról, de igen keveset a szervezeti kultúráról, amelyet a hallgatói tagság, az alkalmazottak és a fenntartó együttesen határoznak meg: ők töltik meg élettel az szmsz által adott kereteket, ők töltik meg élettel a szervezetet.

Irodalomjegyzék

Bačlija, I. (2008): „Positive Discrimination” Policies for Inclusion of Europe’s Largest Minority: Examples of Educational Policies for the Roma Minority in Europe. *Politička Misao*, 45 5. 175-189.

Demeter Endre – Gerő Márton – Horzsa Gergely (2011): *Szakkollégiumi kutatások eredményei*. OFI, Budapest.

Szczepański, J. (1969): *A felsőoktatás szociológiája*. FPK, Budapest.

TÁMOP (2012): Pályázati felhívás a Társadalmi Megújulás Operatív Program Roma szakkollégiumok támogatása című pályázati felhíváshoz. Kódszám: TÁMOP 4. 1. 1. D-12/2/KONV.

http://www.nfu.hu/download/40379/Palyazati_felhivas_Roma_szakkollegiumok_tamogatasa_konv.pdf [2013. november 29.]

A tanulmányhoz felhasznált szervezeti és működési szabályzatok

DE GYFK Roma Szakkollégiuma szervezeti és működési szabályzata (2012. 01. 30.)

Egri Roma Szakkollégium szervezeti és működési szabályzata (2012. 03. 14.)

Evangélikus Roma Szakkollégium szervezeti és működési szabályzata (2012. 12. 03.)

Kaposvári Egyetem Roma Szakkollégium szervezeti és működési szabályzata (2012. 06. 27.)

PTE Wlislocki Henrik Szakkollégium szervezeti és működési szabályzata (2013. 11. 29.)

Wáli István Református Cigány Szakkollégium szervezeti és működési szabályzata (2012. 01. 17.)